

N:o 77.

Ank. till Riksd. kansli den 26 april 1898, kl. 3 e. m.

Utlåtande, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående upphörande af de Schenäs och Bråborgs kungsgårdar tillkommande andelar af vinternotfisket i Bråviken.

(I. A.)

Under åberopande af bilagdt utdrag af protokoll öfver finansärenden för den 11 nästlidne mars, har Kongl. Maj:t i en samma dag aflåten proposition (n:o 80) föreslagit Riksdagen att medgifva,

att de Schenäs och Bråborgs kungsgårdar i Östergötlands län tillkommande andelar af vinternotfisket i Bråviken måtte med den 14 mars 1899 upphöra, med rätt för nuvarande arrendatorer af nämnda kungsgårdar att i ersättning för förmånens upphörande åtnjuta afdrag å arrendena med etthundra kronor om året för hvardera kungsgården, dock att härigenom icke skedde någon rubbning i den fiskerätt, som på grund af kronans jordeganderätt kunde innehafvarne af kungsgårdarne tillkomma.

Af ofvan omförmälda statsrådsprotokoll inhemtas, hurusom i en till Kongl. Maj:t den 13 juli 1881 ingifven ansökning bruksegaren J. Sederholm å Näfveqvarn med flere idkare af vinternotfiske efter strömming i Bråviken inom Östergötlands län förmält, att, sedan konung

Gustaf I i bref den 23 februari 1553 stadgat, att Kongl. Maj:t skulle för strömmingsfiske i Bråviken i hvarje not hafva två lotter, en kungs- och en vattenlott, samt denna kronans rätt sedermera öfverlåtits å den i Östra Husby socken och Östkinds härad af nyssnämnda län vid Bråvikens södra strand belägna Schenäs kungsgård, kammarkollegium, efter att hafva i afseende å berörda fiske inhemtat yttranden från en häradsfogde och den vid häradsrätten i orten tjenstgörande nämnden, hvilka intygat, att det varit brukligt, att, då noten drogs på kungsgårdens eller kronoallmänningsens vatten, kungsgården bekomme både kungs- och vattenlotten, hvaremot, då fisket skedde på frälsevatten, kungslotten tillfölle kungsgården, men frälseegaren finge vattenlotten, genom bref den 25 oktober 1725 förklarar, att kungsgårdens dåvarande innehafvare skulle njuta kungs- och vattenlott, då noten drogs å kungsgårdens eller kronoallmänningsens vatten. På grund häraf hade, enligt hvad i ansökningen uppgåfves, vid notdragning å kungsgårdens och kronoallmänningsens vatten fångsten sålunda fördelats, att, sedan en viss qvantitet aftagits för körning och andra omkostnader, återstoden lagts i trettio delar, af hvilka två trettiondedelar tillfallit Schenäs kungsgård. Då den inkomst, som genom andelen uti ifrågavarande strömmingsfiske tillskyndades kungsgårdens arrendator, vore jemförelsevis ringa samt flertalet af de personer, till ett antal af omkring ett-hundrafemtio, hvilka voro sysselsatta med samma fiske, till största delen saknade annan arbetsförtjenst under vintern, hade sökandena anhållit, att den dem åliggande skyldighet att till Schenäs kungsgård erlägga kungs- och vattenlott af vinternotfiske efter strömming i Bråviken måtte vid utgången af den för kungsgården då gällande arrendeperiod den 14 mars 1888 upphöra, till stöd för hvilken anhållan sökandena jemväl andragit, att, då afgälden skulle utgå med viss andel i fångsten, men efter sökandenas förmenande notegarne ej vore skyldige att lemna uppgift om, huru mycket fisket inbringat, det vore förenadt med stor svårighet för den, som skulle utkräfva afgälden, att förebringa bevisning i berörda hänseende.

Öfver denna ansökning hade, på grund af remiss, kammarkollegii dåvarande domänafdelning inhemtat yttranden från kungsgårdens dåvarande arrendator, kronofogden i orten, vederbörande fiskeriintendent och Kongl. Maj:ts befallningshafvande i länet, hvarefter den emellertid inrättade domänstyrelsen, som fått handlingarne i ärendet till sig öfverlemnade, den 3 augusti 1883 afgifvit utlåtande.

I det af arrendatorn afgifna yttrandet hade omförmäls, att den årliga inkomsten af ifrågavarande fiske, hvilket under åren 1880—1881

bedrifvits med tolf större och mindre notar, därför kungs- och till en del vattenlotten tillkommit Schenäs kungsgård, uppginge till minst 200 kronor, då notegarne sjelfva finge bestämma värdet af kungsgårdens lott, men måhända skulle fördubblas, om fångsten kunde noggrannt kontrolleras, samt att öfverenskommelse träffats mellan fiskarena och arrendatorn om ersättning för kungslotten med 15 kronor för hvarje större samt 10 och minst 8 kronor för hvarje mindre not och lika för vattenlotten, der sådan tillkomme kungsgården, hvarjemte arrendatorn bestridt, att sökandena under den tid, han på grund af gällande arrendekontrakt eller med begagnande af honom tillförsäkrad optionsrätt komme att innehafva kungsgården, befriades från erläggande af kungs- och vattenlott af ifrågavarande fiske, helst sökandena icke egde det vatten, hvari fisket bedrefves, hvilket med högst få undantag skedde utom skären och i den öppna hafsviken.

Kronofogden, Kongl. Maj:ts befallningshafvande och domänstyrelsen hade sammanstående ansett de skäl, hvarpå ansöknungen grundats, icke vara af beskaffenhet att böra föranleda bifall till densamma. Fiskeriintendenten, som häri instämt, hade likväl, i betraktande deraf, att vid öfriga skärgårdsfisken i riket, från hvilka viss afgift till kronan fordom erlagts, sådan afgift för länge sedan upphört att utgå, ansett det kunna ifrågasättas, huruvida den kungsgården tillkommande afgäld af strömmingsfisket i Bråviken, hvars bibehållande syntes vara att tillskrifva den omständigheten, att kronan öfverlemnats sin rätt i detta fall till enskild person, borde för all framtid utgå och detta fiske sålunda betraktas såsom kronans enskilda fiske eller om icke afgälden, hvad beträffade vinternotfisket i öppna hafsviken utom kungsgårdens landgrund, vid blifvande utarrendering af kungsgården kunde efterskänkas eller utgå i en annan form än hittills.

Schenäs kungsgård hade sedermera enligt ett den 25 februari 1887 afslutadt arrendekontrakt blifvit af domänstyrelsen å nyo utarrenderad för en tid af tjugu år från midfastan 1888 med skyldighet för arrendatorn att, derest den med arrendet upplåtna kungslotten af vinternotfisket i Bråviken under arrendetiden komme att upphöra, underkasta sig sådant mot en nedsättning i arrendeafgiften af 100 kronor årligen.

Genom remiss den 3 oktober 1883 hade kammarkollegium anbefalts att afgifva utlåtande i ärendet; och hade kollegium, som för vinnande af ytterligare upplysningar rörande tillkomsten af och grunden för den kungsgården tillkommande andel af ifrågavarande fiske låtit verkställa undersökning af de i kammararkivet befintliga räkenskaper och handlingar, i skrifvelse den 31 december 1888, med öfverlemnande

af instrumentet öfver berörda undersökning, anført, hurusom deraf inhemtades, att kronan först år 1554 haft någon inkomst af vinternotfiske efter strömming i Bråviken; att denna inkomst i 1555 års räkenskaper uttryckligen angåfves hafva utgjorts af två lotter i hvarje not; att af de följande räkenskaperna, såvidt de funnes i behåll, somliga upptoge en eller två kronolotter af berörda fiske, medan åter i andra uppgift saknades i berörda afseende eller ock, såsom i 1679 års räkenskap anmärktes, att någon kungslott af vinternotfiske det året icke fallit till följd deraf, att någon is icke funnits i Bråviken; att den af kungslotten i vinternotfisket härflytande inkomst redan tidigt börjat att i räkenskaperna upptagas vid Schenäs kungsgård; samt att slutligen vid kungsgårdens skattläggning den 1 augusti 1694 kungslotten af vinternotfisket uppskattats till $\frac{1}{2}$ tunna strömming eller dess värde efter kronovärderingen 2 d:r s:mt, hvilket räntebelopp sammanräknats med gårdens öfriga härligheter till den gården påförda ränta 187 d:r 24 öre s:mt.

Då, enligt hvad af berörda undersökning framginge, kronan först år 1554 erhållit någon inkomst af vinternotfisket i Bråviken, och i 1555 års räkenskaper uttryckligen angåfves, att kronan hade två lotter i hvarje not, hade det synts kollegium vara otvifvelaktigt, att, såsom i ansökningshandlingarne äfven erinrades, kronans ifrågavarande inkomst grundade sig på ett konung Gustaf I:s bref, dateradt Ståkeborg den 23 februari 1553, deri konungen anbefalde Jören Ericsson (Gyllenstierna), hvilken haft skärgården i förläning, att handla med allmogen i skärgården, att konungen måtte bekomma der någon undsättning med fisk så väl som annorstädes, dervid konungen förmålde sig flerstädes i skärgårdarna hafva två lotter i hvar not, som vore en konungs- och en vattenlott, och att han gerna der ville hafva samma vilkor, samt att ifrågavarande inkomst, ehuru under tidernas lopp fästad vid en viss egendom och äfven tagen i beräkning vid dess skattläggning, således ursprungligen endast grundade sig derpå, att en kronans regalrätt här fått göra sig gällande. Vid sådant förhållande och då vid ifrågavarande rättighets utöfvande förvecklingar af betänkelig art mellan fiskarena och rättighetens innehafvare svårligen skulle kunna helt och hållet undvikas, hade det synts kollegium, som borde den ifrågavarande afgiften lämpligen kunna upphöra, helst derigenom icke skulle för kronan uppkomma större förlust än 100 kronor årligen; och hade kollegium därför för sin del hemställt, huruvida icke Kongl. Maj:t skulle finna skäl hos Riksdagen göra framställning derom, att den Schenäs kungsgård hittills

tillkommande andel af vinternotfisket i Bråviken måtte upphöra och således i afseende å sättet och villkoren för sådant fiskes bedrifvande uti ifrågavarande vattendrag inga andra bestämmelser ega tillämplighet än sådana, som i afseende å dylikt fiske vid Saltsjöns stränder i allmänhet vore gällande.

Med anledning af hvad kollegium sålunda anført och hemställt, och sedan upplyst blifvit, att kungslott af vinternotdrägt i Bråviken äfven tillkomme den i Dagsbergs socken och Lösings härad af Östergötlands län belägna Bråborgs kungsgård, samt att nämnda rättighet i gällande arrendekontrakt af den 11 februari 1887 upplåtits åt kungsgårdens arrendator, hade genom skrifvelse den 31 januari 1891 dåvarande chefen för finansdepartementet anmodat kammarkollegium och domänstyrelsen att, efter behörig utredning och vederbörandes hörande, till Kongl. Maj:ts inkomma med yttrande, huruvida skäl förefunnes för att jemväl den Bråborgs kungsgård tillkommande kungslott af vinternotdrägt i Bråviken måtte upphöra, och i sammanhang dermed upplysa, huruvida kungs- och vattenlott fortfarande vore kronan förbehållen jemväl i något annat fiske än nu ifrågavarande, samt, der så funnes vara förhållandet, yttra sig, huruvida densamma skäligen kunde och borde upphöra.

Till åtlydnad häraf hade kammarkollegium låtit verkställa utredning i kammararkivet beträffande tillkomsten af berörda, Bråborgs kungsgård tillhörande rättighet, äfvensom huru vida upplysning kunde vinnas i fråga om kronan möjligen i öfrigt förbehållen kungs- och vattenlott i annat fiske, hvarefter embetsverken, med öfverlemnande af det utaf kammararkivarien i ärendet afgifna memorial jemte åtföljande bilagor samt inhemtade yttranden från kungsgårdens arrendatorer och Kongl. Maj:ts befallningshafvande i länet, den 17 december 1897 afgifvit utlåtande.

Af kammararkivariens berörda memorial hade inhemtats, att konung Gustaf I den 8 februari 1530 aflåtit ett öppet bref till östgötarne, som hade fiske i Bråviken, med förständigande att lemna konungen en lott i hvarje not; att i 1545 års räkenskaper, hvilka vore de äldsta bevarade, berörda lott funnes debiterad under benämning konungslott; att, efter det i ofvan omförmälda bref af den 23 februari 1553 föreskrifvits, att två lotter i hvarje not, en konungs- och en vattenlott, skulle utgå, i räkenskaperna till en början fortfarande redovisats endast en lott, men vid slutet af 1500- och början af 1600-talet två eller tre lotter; att från början af 1600-talet till år 1690 några kungs- och vattenlotter ej funnes upptagna, af skäl att Bråborgs kungsgård till en början genom kontrakt den 9 februari 1623 utarrenderats

och derefter försåts till pfaltzgreffen Johan Casimir enligt kammarkollegii salubref den sista november 1631, hvarefter gården ärfts af konung Carl X Gustaf, som den 27 april 1654 donerat densamma till pfaltzgreffen Adolf Johan; att, sedan gården blifvit till kronan indragen, kungslott åter funnes redovisad år 1690; att vid kungsgårdens skattläggning den 21 juli 1696 kungs- och vattenlotterna af vinternotfisket uppskattats till ett värde af 10 daler silfvermynt; att kronan egt sådan inkomst, hvarom här vore fråga, dels af Nyköpings slott och ladugårdar åren 1577—1619, hvarefter den syntes hafva upphört, och dels af Stegeborgs södra kungsladugård i Skällviks socken och Hammarkinds härad af Östergötlands län, hvilken kungsladugård påförts kungslott åren 1645 och 1699, äfvensom kungs- och vattenlotter af fiske i Slätbaken vid den sist förrättade skattläggningen af den 29 och 30 augusti 1727, vid hvilken skattläggning, af kammarkollegium faststæld den 12 juli 1734, kungs- och vattenlotterna inberäknats i de räntor, som påförts kungsladugården och numera af enskilde under frälsefrihet innehades; samt att vid den anställda arkivundersökningen i öfrigt icke anträffats något fiske, der kronan haft sig kungs- och vattulotter förbehålla.

Arrendatorerna af Bråborgs kungsgård, hvilka uppskattat kungsgårdens andel i vinternotdrägten till 100 kronor årligen, hade förklarat sig vilja afstå den dem genom arrendekontraktet tillförsäkrade rätt till berörda kungslott mot ett årligt afdrag å arrendesumman af nyssnämnda belopp; och Kongl. Maj:ts befallningshafvande hade ansett, att efterlåtandet af kungsgårdens ifrågavarande, med kungsgårdsarrendet af ålder upplåtna fiskerätt vore egnad att främja fiskerinäringen i orten, samt att berörda rätt på grund deraf syntes böra upphöra, dock först efter nu löpande arrendeperiods utgång den 14 mars 1908.

I sitt ofvannämnda utlåtande hade embetsverken, enär i afseende å den Bråborgs kungsgård tillkommande kungslott i vinternotfisket i Bråviken väsentligen enahanda förhållanden syntes ega rum som i afseende å den Schenäs kungsgård tillkommande kungslott i samma fiske, hemstält, att, derest Kongl. Maj:t funne skäl att hos Riksdagen göra framställning om upphörande af sistnämnda rättighet, enahanda framställning måtte göras äfven beträffande kungslotten till Bråborgs kungsgård. Vid ärendets behandling hos embetsverken hade likväl domänstyrelsens tre ledamöter varit af skiljaktig mening och ansett för sin del, att, då Bråborgs kungsgårds ifrågavarande rättighet måste anses lagligen grundad samt någon olägenhet eller svårighet för rättighetens uttagande icke hittills yppats eller rimligen kunde ifrågakomma, skäl

lika litet i detta fall som i fråga om den Schenäs kungsgård tillhörande kungsslott förefunnes för eftergift af kronans rätt.

Af den i ärendet förebragta utredningen framginge, enligt departementschefens förmenande, att den skatt eller afgift, som under benämning kungs- och vattenlott uttoges af dem, som idkade vinternotfiske i Bråviken, vid tiden för afgiftens tillkomst haft sin grund allenast i den då gängse uppfattningen om kronans eganderätt till skärgårdsfiskena. Någon af nämnda anledning tillkommen skatt eller afgift utginge emellertid, så vidt känt vore, numera icke till kronan af något annat skärgårdsfiske, och den omständigheten, att i förevarande fall afgiftens uppbärande på grund af särskilda förhållanden kommit att bindas vid två kronan tillhöriga egendomar och äfven tagits i beräkning vid deras skattnläggning, syntes icke billigtvis böra föranleda dertill, att de, som idka vinternotfiske i Bråviken, allt framgent skulle vara underkastade skyldighet att därför till kronan såsom egare af dessa fastigheter utgöra afgift.

På grund af hvad sålunda i detta ärende förekommit, hemställer utskottet,

att Kongl. Maj:ts omförmälda framställning må af Riksdagen bifallas.

Stockholm den 26 april 1898.

På statsutskottets vägnar:

CHR. LUNDEBERG.
